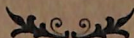

ԵՐԲ ԱԼ ԿԻՐՔԵՐԸ
ՄԱՐԱԺ Կ'ԸԼԼԱՆ
1933---2000

(ԱՄԵՐԻԿԱԶԱՅՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐԿԱՅ
ԱՊՐՈՒՄՆԵՐԸ)

Գրեց՝
ՍՏԵՓԱՆ Յ. ԲԱՆԵԱՆ

ՊՈՍԹՈՆ
1934

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Առաջնորդին Հայոց Ամերիկայի, Տ. Տ. Ղեւոնդ՝ Արքեպիսկոպոսի, մականունան-
եալն Դուրեան, որ նահատակեցաւ անդէն
հայրասպան դաշունիւ՝ հարեալ ի կողէ ի
մէջ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ ի Նիւ Եօրք, զգես-
տաւորեալ եւ որ հանդերձեալ էր մատու-
ցանել զպատարագ: Ի քանիւ չորրորդ ա-
ւուրն Դեկտեմբերի, յամի Տեառն հազար
եւ ինն հարիւր եւ երեսուն եւ երրորդի:

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Սոյն չափածոյ գրութիւնս՝ նահատակեալ Տ. Տ. Ղեւոնդ Արքեպիսկոպոս Դուրեանի յիշատակին նուիրուած, ինչպէս որ ընթերցողը կը տեսնէ, երկու մասի կը բաժնուի. մէկը իր կենդանութեան ատեն գրուած, որմէ քանի մը էջ, մասնաւոր նամակով մը Նորին Սրբազնութեան դրկած էի Նոյ. 13, 1933 թուակիր, իր հաւանութիւնն ու կարծիքը առնելու, զայն տպագրութեան յանձնելէ առաջ: Իր լուրքիւնը հաւանութիւն չէր ներշնչէր ինձ: Ասկէ միայն կտոր մը «Ներքող Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ» «Պայքար»ի մէջ տպուեցաւ Դեկտ 27, 1933 թուակիր:

Երկրորդ մասը «Նահատակութենէն Յետոյ» վերտառութեամբ լրացուցիչ մասն է անոր քստմենքի մահուան, որ դոյզ հանեց իր սիրելի հօտը եւ բոլոր Հայութիւնը ամենութեմբ:

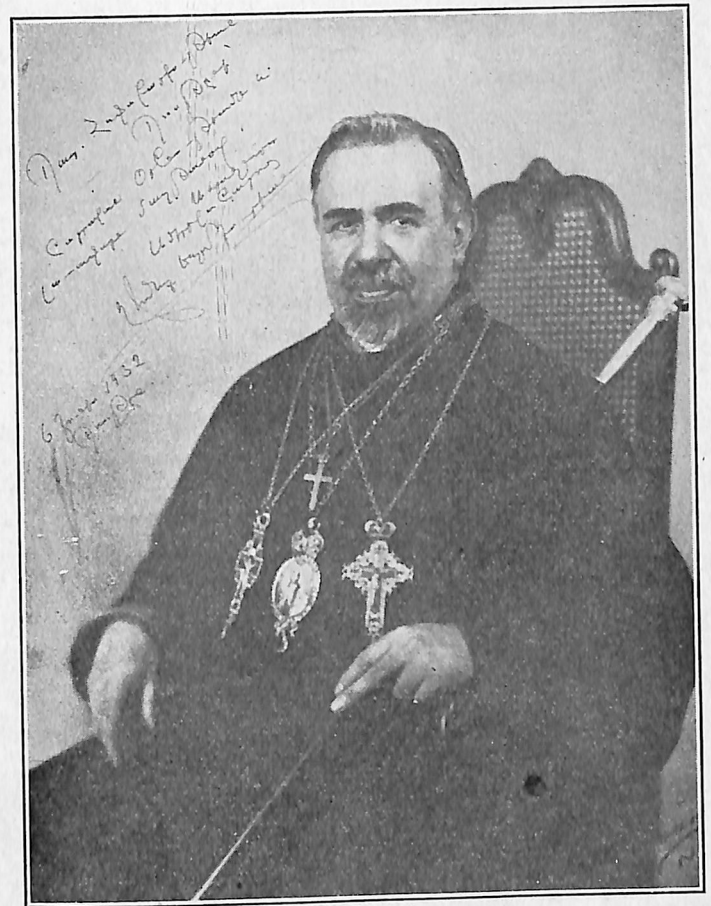
Արդ՝ մամուլին կը յանձնեմ զայն յուսալով, թէ գուցէ օգտակար կրնայ ըլլալ այն թէ՛ ապրող Հայութեան կիրքերը ամոքելու եւ թէ իբր նիւթ ապագայ սերունդին ու պատմութեան:

ՍՏԵՓԱՆ Յ. ԲԱՆՆԱՆ

Մարտ 5, 1934
Bridgewater, Mass.
U. S. A.

11-209849p

Ամենակալի Հայոց Առաջնորդ
ՂԵՒՈՂԻ ԱՐԲԵՊՍ. ԴՈՒՐԵԱՆ

ԵՐԲ ԱԼ ԿԻՐՔԵՐԸ ՄԱՐԱԾ Կ'ԸԼԼԱՆ

1933-2000

Գրեց՝ ՍՏԵՓԱՆ Յ. ԲԱՆԵԱՆ

Պէտք է որ գրիչ մը Ազգային գործերու մէջ
անհատական կիրքի գործիք ըլլայ. տարբեր
հարց է, երբ ինքնաբերութեամբ եւ շինարար գաղա-
փարի մը արտայայտութեան համար կը գոր-
ծածենք գայն։

Ս. Յ. Բ.

Նոյ. 13, 1933

ԵՐԲ ԱԼ ԿԻՐՔԵՐԸ ՄԱՐԱԾ Կ'ԸԼԼԱՆ

Ժամանակի սլաքները յառաջ տանին գրչի ծայրով
Գէթ սերունդ մը եւ կամ երկու պատմագրութեան էջին վրայ,
երբ ա'լ մարած պիտի ըլլայ ապրող սերունդը ներկայի
եւ կիրքերն ու իր կեանքը կ'ըլլան նիւթը հայ պատմութեան։
Վաղուան ցեղը Հայկեան գարմին դար մ'աւելի յառաջ գացած,
Մեր կարծիքով լաւ մշակուած եւ յղկուած քան որ մենք ենք,
Պատմագիրը խիստ, անաչառ պիտի գրէ հինը անգէտ,
Հինը յամառ, ո'չ ազգասէր, այլ հալածող եղբայր գեղբայր
Ինչպէս որ մենք մեր նախահարց *ՏԹԻՆ ԴԱՐՈՒ* ակնարկն ունինք
Որ իբր քէ լուսաւորեալ քաններորդ դարու գաւակ՝
Յառաջադէմ քան մեր նախնիք, անոնք տգէտ ու խաժամուծ
Ո'հ չունէին ո'չ ազգի սէր, ո'չ երանգը ցեղին ուժին.
Թէ շատ անգամ հալածած են իրենց եղբայրն ու ազգակից.
Անմիաբան իրենց գործով աւերած են Հայուն կոտան։

Վա՛շ ի՞նչ կ'արժեն գիտութիւնը եւ դէպ առաջ ֆայլերը մեր,
Ի՞նչ իրաւամբ կը յոխորտանա՛ լուսաւորեալ քան մեր նախնիք:
Ի՞նչ քանի մէջ եւ ի՞նչ չափով աւելի ենք քան թէ հինը:
Ո՛րք են մեր սէր, մեր գիտութիւն եւ մեր հանճարը գերազանց:
Ազգայի՛ն սէր, ա՛յն է արդեօք որ հալածենք մենք մէկզմէկ.
Եւ բաժանուած խմբակցութեամբ կոհի մղենք իրարու դէմ:
Ո՞վ է Հայուն մեծ թշնամին, դէպի որո՞ւ մեր գէնֆերը
Դարձուցած ենք ու կը կոռւինք, մահ կը նիւթենք անխիղճ
սրտով.

Եւ դեռ առանց ամչնալու արհամարհանք ունինք թուրքին:
Կը պարծենանք իբր այն թէ մենք ըլլալով սկայորդի
Հալածանքի մեծ կլափէն ճարպիկօրէն դուրս պրծած ենք.
Մինչ շատերը հին ազգերէն կլլուած են ու մարսուած:
Զուինն ժառանգ եւ անսերունդ կորսուած են դարեր առաջ:
Թող վեր կանգնին հորեմային, Երեմիան ողբեր հիւսող
Զի մեր ցաւեր խոր են ու սուր եւ մեր վերքը դարման չունի:
Կուսակցական ղեկավարներ մեզի կուտան թոյնը սնունդ
Այնպէս աստե՛ն երբ լուծուած ենք եւ կորսուած ազգերու մէջ:
Հեղձ՝ ծնող Հայրենիքէն, հեռու տնէն պապեմական:
Օտար երկրի մարդոց աչքին ողորմելի, զգուելի ենք:
Մեր եղօրը թերութիւնը կը փսփսանք ականջն ի վար
Փաստաբանին, դատաւորին, առանց երբեք գիտակցելու
Թէ մերինն պակասաւոր կողմը մերն է ինչ ալ ըլլայ,
Եւ մեր ազգին պատիւին հետ խաղի ելած ենք ի մի բան:
Կը նախատուինք ու չենք զգար. կը ծիծաղին՝ չենք ամչնար:
Մենք մեր արդար դատը թողած կը վազվզենք մոլեգնաբար:
Վէ՛ն ու կոհի մեր բաժինն են. կեանքը անշահ կը հալովի:
Կը հալովէ մեր ալ տխմար վարքն ու բարքը ի լուր ազգաց:
— Միթէ քարոզ եւ կամ ողբեր պիտի կրնա՞նք դարման ըլլալ,
Միթէ կիրքը կը յագեմա՞յ կեանքի վերջը դեռ չի հասած.
Թո՛ղ պատմագիր, թող որ լեցուի համբերութեանդ դառն քա-
ժակ.

Թո՛ղ որ ջարդեն ու ջարդուին, վատեն իրենց ոյժն իսպառ:
— Բայց սա խեղճուկ ժողովուրդը ի՞նչ մեղք ունի որ կը վարուի

Բիրտ հովերէ եւ ամէն կողմ կը հալածուի ատանդական.
Անոր պէտք են քիչ մը սնունդ, խնամոտ ձեռք, կտրուկ դարման:
Եկեղեցին քաժան քաժան, որուն նման դեռ գրուած չէ
Անցեալ դարուց մեր նախահարց պատմութենէն ո՛չ մի նմոյշ.
Քանզի վէճը կրօնական համոզումի արգասիք չէ,
Այլ պարգապէս ֆաղափական ընդդիմադիր հերձուածութեան:
Երկհատուածեան Հայ Ազգային կեդրոնական վարչութիւններ,
Երկու խոշոր ծախքերու դուռ կեանքի կոչուած են ապրելու,
Թէ այս մէկը եւ թէ միւսը, հակառակ որ գանձը սնանկ
ժողովուրդին պիտի նային, այն պիտ հոգայ իրենց համար:
Այս չէ միայն այն ամէնը, դեռ աւելին կայ պատմելու,
Դպրոցներն ալ բաժանուած տագնապի մէջ են առ այժմ
Եւ ծնողաց բուռն կիրքէն պիտի տուժէ հայ մանկտին.
Եւ ո՛վ վշտացս, ոտքդ ներս դիր այս գաղութի ընտանիքէն
Հոն ալ կոհի ու բաժանում վտարած են զխաղաղութիւն.
Կինն ամուսնոյն, գաւակն հօր վէճեր ունին, վէճեր անվերջ,
Դրօշակի կնճռոտ հարցով, որ ալ չունի բոնող ձեռքեր,
Զի ներկայ Հայ իշխանութիւնն մէկ մասնիկն է մեծ Ռուսիոյ,
Որ կործանեց հին կարգերը եւ դրամին մեմաշնորհ
Եւ գործաւոր դասակարգը վերցուց ցածէն վե՛ր, դէպի վե՛ր:
Հաւասար են ամէնքն ալ, հասարակաց է ամէն բան:
Եւ ճիշտ հարցը ահա հոս է որ համակիր, ոչ-համակիր,
Երկու մասի կը բաժնուի այս գաղութի Հայութիւնն ալ,
Եռագոյն էր դրօշակը, կարմիր, կապոյտ, նարնջագոյն
Որ ապրեցաւ երկու տարի զո՛ւտ Ազգային զգացումով:

ԹԵՐԹԵՐՈՒ ԱՐՏԱՅԱՅՏՈՒԹԻՒՆԸ

Դաւաճան է որ կ'ուրանայ իր Ազգային դրօշակը,
Առաջնորդը՝ մէկն անոնցմէ յանցաւոր է իր արարքով,
Որ խստօրէն պատուէր տուաւ օտարներուն զայն վար առնել,
Եւ անկէ ետք նա հանեցաւ բեմը ելնել, կարդալ իր մատ:
— Ո՛չ չուրացաւ, կը սխալիք, ընդհակառակն յարգանք ունի,
Ա՛յն էր, նոյն ինք, որ օրհնած է անցեալի մէջ դրօշակը,
Նա ինքն անձամբ յայտարարեց Հայ Ազգային ժողովին մէջ

Եւ նայնութեամբ յաջորդ օրը քերթերու մէջ ծանուցուեցաւ :

— Յանցաւոր է եւ անարժան, ինչո՞ւ ՀՕԿին գիր գրեր է .

Թէ եռագոյն պիտ չերեւնայ Շիֆակոյի հանդէսին մէջ ,

Կարմիր փիլոսոփի ուսին եւ *Ձեկայի* գործակից է .

Հանելի է իրեն համար Ռամկալարի փողը հնչել :

— Դէ՛հ , սիրելիս , Առաջնորդը պարապ տեղը գիր չէր գրեր ,

Եթէ *ՀՕԿ*ը չի ստիպէր զինք ու չի դիմէր օրեր առաջ ,

Եւ որպէս զի Հայը Հայուն միսը չուտէր հրապարակաւ ,

Արգիլեր է դրօշակը ըստ որոշման Յանձնախումբի :

— *Կարմիրն* է մեր դրօշակը , Արարատը անոր վրայ

Եւ միացեալ խորհրդանիշն ունի իր քով Հայ տառերը

Ունինք զինուոր , լաւ մարգուած եւ օդաչու նաւաւարներ ,

Եւ օրէ օր հասակ նետող մատաղ սերունդ մը գեղեցիկ :

— Բայց չէ՞ք ըսեր . կը հալածէ՞ք մեր դարաւոր Եկեղեցին

Ձայն լրբաբար փոխարկելով անաստուածի ժողովաւայր .

Դուք կը ներէ՞ք պղծութիւնը մեր կրօնքին ու սրբութեան

Պաշտելով այն դրօշակը , որ Ազգային ոչինչ ունի :

Ա՛յն դրօշակը , որուն համար մեր հերոսներ հոգի տուին ,

Հագարներով ինկան մեզնէ պատերազմի նակտին վրայ ,

Ա՛յն դրօշակը որ Հայունն է եւ մեզ համար նուիրական .

Վատ է այն որ կը յամառի գայն չի նանչնալ , ըլլալով Հայ :

— Դրօշակը անցեալինն է եւ պատմութեան վերաբերեալ ,

Թանգարանի մաս կը կազմէ առ առաւել իբր յիշատակ ,

Խորհրդային Հայաստանին նուիրուած ենք բոլոր սրտով ,

Ան բերաւ մեզ խաղաղութիւն : Տեսէ՛ք , չի կայ ալ Քշնամի :

Հայաստանը տարուէ տարի կը զարգանայ , կը զօրանայ ,

Բնակչութիւնը անոր մէջ հետգիտէր թուով կ'անի ,

Խորհրդային Միութիւնը օրհնութիւն է մեր խեղճ ազգին

Որ եղած էր Եւրոպական պետութեանց ձեռք իբր խաղաղիկ :

— Ձեր հայանուն պաշտօնեաներ չունին իրենց մէջ Հայու սիրտ ,

Ժողովուրդը անօթի է , փախստականը անպակաս ,

Ձեր գործածած բռնելով իսկ , եթէ դրախտ է Հայաստան ,

Ի՞նչ կեցեր էք ու չէ՞ք երբար , հեռուն նստած գովք կը հիւսէք :

ՆՈՐ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ ԱԶԳ . ԿԵԴՐ . ՎԱՐԶՈՒԹԵԱՆ

Պատգամաւոր անկեղծ մարդոց մէկ մեծ մասին քուէներով

Կազմուեցաւ նոր Ազգային Կեդրոնական Վարչութիւնս .

Մարթիկի սակաւաթիւ ապօրինի ժողովին գործ ,

Ձախդանք է բացէ ի բաց եւ դաւադիր գործակցութիւն ,

Եւ ժողովըս՝ Առաջնորդի ո՛չ ազգասէր գործին ծանօթ ,

Ձայն հրաժարեալ կը հռչակէ «Հայրենիք»ի էջերուն մէջ .

Անոր անուն այսուհետեւ պատարագի մէջ չի յիշել

Եւ չի նանչնալ կը պատուիրենք մեզի ինկած սահմանին մէջ :

— Զէիք կրնար Ձեր անգլուխ ժողովին մէջ մեծ մաս կազմել .

Շատ լաւ գիտեմք Ձեր խաղերը եւ թէ ո՞ւր է բուն գաղտնիքը ,

Նոր նոր մարդիկ ե՛ւ հարաւէն ե՛ւ հիւսիսէն լեցուցած էք ,

Մերինն է օրինաւոր Հայ Ազգային մեծ ժողովը .

Առաջնորդը քաջ հովիւ է եւ անյողոգող մտքի մշակ ,

Անոր արժէք գնահատել դուք չէ՞ք կրնար , մե՛զ թողուցէք ,

Ձեր ուժերէն շատ վեր բան է գայն հռչակել հրաժարեալ .

Իրաւաստ վերին մարմնոյ հրահանգէն կախում ունի :

Հայաստանեայց Եկեղեցին ունի օրէնք ու կանոններ

Ունինք պայման յանձնառութիւն երկու կողմէ , պէտք է գիտնալ .

Եւ ինչպէս որ հարս ու փեսայ անբաժան են անքակտելի ,

Նոյնպէս եւ թու ուխտաւորը կապուած է իր Եկեղեցւոյ .

Ո՛չ բաժանում , ո՛չ արձակում կը կատարուի այնչափ հեշտիւ .

Մինչեւ վերին հսկող մէկը չի տնօրինէ , չարտօնէ դաշն :

Խա՛չը հանէ , խա՛չը հանէ , պէտք է մեռնի բարոյապէս .

Մեր սրբութիւնը անարգեց , թող վանք մ'երթայ եւ հոն նգնէ .

Անարժան է իր անունին , իր կոչումին չի ծառայեր

Եւ արդէն իսկ հրաժարեցուած՝ չէ Առաջնորդ մեր այս թեմին :

«Քանի՞ անգամ թէ որ եղբայրս , ինձ մեղանչէ , ներում խնդրէ

Պէտք է ներեմ . եօ՞թն անգամ — ըսէ ինծի , ո՛վ վարդապետ :

— Ոչ թէ եօթն , այլ եօթանասուն անգամ եօթը , երբ հարկ ըլ-

լայ՝ :

«Եւ ինչպէս որ դուք կ'ուզէիք որ ուրիշներ Ձեզի ընեն .

Նմին նման դուք ալ ըրէ՞ք միեւնոյնը այլոց համար» :

Խա՛չը հանէ , խա՛չը հանէ , անարժան է իր անունին .

Թո՛ղ վանք քաջաւի՛ն ապաշխարէ կեանքի բոլոր օրերուն մէջ.
 Վարդապետ է եւ չի զգար, ընտանիքի ազգի սէրը.
 Մեր սրբութիւնը անարգեց, մեր պատիւը հողին իջուց.
 — Ուղի՛դ ըսիր, վարդապետ է, ուրացած է իր անձ, իր կեանք.
 Եւ գայն Ազգին նուիրած է, որ խա՞չ ելնէ իրեննեքէն.
 Դու որ ինքդ ամուսնացած, ընտանիքի, զաւկի սէրը
 Զգացած ես, միթէ կրնա՞ս սիրոյ, գթոյ դաս աւանդել,
 Դուրեան, կարող եւ զարգացած բարձրաստիճան եպիսկոպոս,
 Կրնայ երկա՛ր սպասաւորել Տիրոջ արտին ու սերմերուն.
 Մեզի՛ չէ՞ գրչի մէկ հարուածով գայն սպաննել բարոյապէս.
 Թէ դու ինքդ անոր փոխան անելի մը մէջ իյնայիր.
 Պիտ ուզէ՞իր որ ուրիշներ քեզ մէջտեղէն վերցնէին
 Ա՞յդ է դասը գոր սովորեցար. ա՞յդ է կանոնը ոսկեղէն,
 Որով իբր քրիստոնեայ կը պարծենաս բու հաւատքով,
 Ո՞րք իրեն նախորդներէն առօք փառօք հրաժեշտ առաւ,
 Ո՞վ հանելի դարձաւ հօտին առանց ցաւոտ նախատիմի:
 Մէկն անոնցմէ, եկաւ տեսաւ ու ետ դարձաւ յուսահատած
 Այդ մէկն էր Ապահունի-Եզնիկ, կարգով եպիսկոպոս,
 Իր անցեալով լաւ մանչցուած եւ շատերէ սիրուած յանախ,
 Որ վկայեց «Թէ ինք անբաւ էր այս հօտին, իբր հովիւ».
 Դուրեան կրնայ լաւ ծառայել եւ պատուաւոր նաեւ դուրս գալ
 Եթէ հօտը մէկ մարդու պէս զօրավիգն ըլլայ անոր:
 Կուսակցական նեղ հաշիւներ պէտք է դնել անոր ուսին,
 Դերելի չէ եւ ո՛չ մէկուն իբր գործիք ծառայեցնել.
 Առաջնորդը իրեն կիրքին, կուսակցական մոլեգնութեամբ:
 Եւ արդէն իսկ անհնար է գործօն դերով չէզոք մնալ.
 Եւ հանելի լինել անոնց ամէնուն ալ, ամէն կերպով:
 Թէ աջ քալէ, կայ ձախակողմ, եթէ յառաջ, կայ եւ ետեւ
 Անջատ կողմ եւն հարան, հիւսիս, արեւելք եւ արեւմուտք:

ՀԱՎԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ՇԱՐԺԱՌԻԹԸ

Զեմ հաւատար քէ մին մեզնէ յարգանք չունի դրօշակին
 Քաղաքական բոլոր տարրեր հաւասար են մտարին մէջ.
 Եթէ անոնք տարրեր կ'ըսեն ի հեռուկս է եւ ոչ սրտէ
 Որ կը մտնեն ու կը գրեն կրֆին կրֆոտ պատասխանով:

Մեր երէկուայ կեանքն յայտնի է, Ռամկավար քէ Հնչակեան
 Նոյնպէս տունն այլոց հաւասար քաջ հերոսներ մեր սուրբ դա-
 տին.

Ազգին սէրը մեծաշնորհ չէ եւ ոչ մէկու մը առանձին,
 Ո՞վ ըսաւ որ Դաշնակցական հատուածինն է դրօշակը,
 Եւ կամ դատը մեր փրկութեան քէ մէկունն է անվերապահ.
 Եւ հաւատալ քէ հատուածներ ընտրուած են եւ գտարին.
 Պիտի ըլլար անմտութիւն ո՛ր եւ իցէ մէկուն համար.
 Բայց քէ անոնք խօսքերնին մէկ, միացած են հարցերու շուրջ.
 Շատ միամիտ պէտք է ըլլալ, խելօք հաշուով դատելու է.
 Կուսակցութիւնը նման է մի գունաւոր ապակիի,
 Որու մէջէն ամէն իրեր ապակիին գոյնը կ'առնուն.
 Բացի ասկէ կան հաշիւներ, որոնք լուծել շատ դժուար չէ.
 Մէկը ունի անձնական շահ եւ կը յարի կուսակցաբար.
 Մէկն ունի կապ խնամու աղջկան, կնոջ կողմէն կապուած,
 Մէկը ունի գործիչի դեր եւ վարձուած ջոջերէն է.
 Քիչերն են ընտրուածներ հաւատարիմ իրենց ուխտին:

ԿԱՐՄԻՐԸ

Կարմիրըն ալ հայ է սրտով, ազգասէր է նմանապէս,
 Հաւատա՛ր իմ անկեղծութեանս եւ փաստերուս լոյն ուշ դիր.
 Թո՛ղ որ անոնք բոլոր երկրի բանուորներուն անուամբ խօսին,
 Թո՛ղ որ ջանան տաքիալածել ազգայնական զգացումը,
 Մինչեւ անգամ եօթը սերունդ, եթէ բուն պարտադրեն
 Ազգութեան դէմ խի՛ստ հալածանք եւ լէնինի քաղաքիւն,
 Մի օր յանկարծ մոր մանուկներ — մեծիկներ պիտի ծնին.
 Նոր Սերբերներ, Անդրանիկներ, Քաջ Վարդանի քողած զարմէն:
 Երկրի վրայ չի կայ մոր բան. կեանքին անիւ կը հովովի,
 Ու կը բերէ խայտաբղէտ կրկնութիւնը մարդոց կեանքին.
 Գիտեմ, դժուար, շա՛տ դժուար է համակերպիլ այն ամէնուն.
 Այս իմ սրտիս խորն վերք բացաւ ուղղագրութեան աղմուտումը,
 Բայց մեծ շահը պէտք է փրկել քողով երկրորդ կարգի հաշիւ.
 Խաղաղ կեանքն է այդ մեծ հատը, որուն ամէն քանկարծէք բան

Թէ հարկ ըլլայ գոհ պիտի տանք, նոյն իսկ լեզուն սուրբ հա-
ւատքը.

Կոտրի՛ գրիչս, թող պապանձի՛ այս չար լեզուս ամբարտաւան,
Բայց եղեր չէ որ միշտ մարդս իր սիրածին տէրը դառնայ,
Մեզի տուի՞ն անկախութիւն եւ մենք դժգոհ գայն մերժեցիմք
եւ կամ միթէ ունի՞նք ուժը գայն բրտօրէն ձեռք ձգելու.
Ապա ուրեմն պէտք է լռել եւ սպասել ժամանակ մը,
Մինչեւ որ այս ժողովուրդը լաւ կազդուրուի եւ զօրանայ
եւ ո՛վ գիտէ նոր դէպքերէ գուցէ մի օր բախտը ժպտի
Հայուն ծագէ նոր արշալոյս եւ Հայաստան ըլլայ դրախտ:

* * *

Այլոց վրայ կասկածանօք վերաբերիլ՝ մոլութիւն է,
Քու անձիդ չափ վստահելի կրնայ ընկերդ ալ.
Եւ վերջապէս անոնք Հայ են ու կը կրեն հայ մարդու սիրտ.
Պարտական ես վստահութիւնդ քան այդ յամառ ընդդիմութիւն:

Յոյս ունեցիր որ Սովիէթ Միութիւնը հետզհետէ
Նոր փորձերու բովին մէջէն գեղեցկացած դուրս կրնայ գալ,
Դրամատէր հին աշխարհը իրեն արագ գնացքին մէջ
Յղացաւ գայն եւ ան ծնաւ. ուր չի նանչնար հայրը՝ որդին:

Սա տեսնելով իրեն անկումն անգործութեան դաժան բախտով
Կասկածանօք — աչքին տակէն անոր անումը կը դիտէ.
Եթէ կրնայ նորածինը իրեն քայլեր չափաւորել,
Կը բոլորէ իրեն շրջան, ժամանակ մը, երկար կամ կարճ:

* * *

Ո՛հ, մէկ քանին կարմիրներէն. — մեր փոքորկուած գաղու-
քին մէջ.

Տաղտկալի են իրենց վարքով, խռովութիւն կը սերմանեն.
Որոնք քան զիս եւ քան զքեզ նիւթապաշտ են հոգով սրտով.
Արգելք կ'ըլլան մեր մերձեցման, կը վնասեն նպատակին:

ԿՈԶ ԶԳԱՍՏՈՒԹԵԱՆ

Մեր տարիքը եկել, հասեր եւ մեկնելու նամբուն վրայ,
Ունինք հոգը նոր սերունդին անոնց տալու պարտ ու պատշաճ
Կեանքի կանոնն և ուղղութիւն, երջանկութեան լայն պողոտան,
Վա՛յ մեզ եթէ չունեցածէն պիտի հանենք անոնց բաժին
Ե՞րբ եղեր է որ վեհին դէմ վեհը զուլս չբարձրացնէ,
Կամ անուշին անուշ խօսքով մարդիկ չուզեն պատասխանել,
Անուշ լեզուն օճը ծակէն դուրս կը հանէ մինչեւ անգամ,
Յանցաւոր ենք որ չենք զիջիր գոնէ կրթել մեր անձերը:
Կարծես ի ծնէ հակառակորդ նակատ պարգած իրարու դէմ
Եւ ուխտած են բանավէճով մէկը միւսին պարտադրել
Բացէ ի բաց իրեն թէզը, իրեն կամքը ու տեսակէտ
Զի կայ ներումն եւ բանաւոր գետնի վրայ ո՛չ մէկ զիջումն:
Ճշմարտութիւնը իւրացուցած, իբր իրենց սեփական տուրք.
Իւրաքանչիւր կողմի հատուած կը գործածէ գայն չարաչար.
Մարդս կ'ապշի կը զարմանայ թէ ո՛ր մէկն է բարի պտուղ.
Եւ ո՛ր մէկը ճշմարտութեան ուղիղ բունէն վերընձիւղած:
Առ թերթերը՝ կուսակցական մեր ղեկավար կուսակցութեանց
Մեր առօրեայ ճշգրիտ կեանքի պատկերը հոն կ'արտացոլայ.
Քիչ սնունդ կայ, իսկ մեծ մասը չափազանցուած վէճ ու կռիւ
Որոնք կուգան գրգռելու կուսակցական տաք կիրքերը:
Կը կարծես թէ ալ գործ չի կայ սկսած են բամբասանքի.
Եւ այսպէսով մեր սուղ ժամեր կը վատնենք փութ գրոյցներով,
Թէ ո՞ր մէկը ազգասէր է, ո՞վ աւելի գործ արտադրած.
Իրենց կեանքի գոյութեան մէջ, ո՞րն աւելի բաժին ունի.
Մին կը գովէ եւ կը թուէ հերոսները գոհաբերած,
Միւսը թէ ինքը նոյնչափ եւ աւելի դրած է հոն.
Ողորմելի՛, ո՛վ է Հնչակ — ո՞վ է Դաշնակ եւ Ռամկավար.
Բայց թէ անդամ՝ նոյն այն յարկին, գաւակը՝ մեծ ընտանիքին:
Անոնք հայ են նախ եւ առաջ, գո՛ւր է բաժնել մէկը միւսէն.
Մէ՛կ հայրենիք, մէ՛կ նպատակ թէ եւ գառ գառ կուսակցութիւն
Մի՛ք քեզ գրեր յաղթութիւնը, պարտութիւնը միւսին մի՛ տար,
Եւ ուշացած քննադատի խիստ խօսքերդ չափաւորէ:
Զի կայ բան մը պարծենալու անոր համար որ անցած է.

Մեր երէկի կերած խորտիկ սնունդ չի տար այսօրուան ալ .
Երէ կ'ուզես խոստովանիմք քէ պարտուած ենք ազգովին
Եւ մեր դատը իր իսկութեամբ կը մնայ նոյնն ու անկատար .
Յիշէ որ դու Տանկահայոց դատն ունէիր քու ձեռքիդ մէջ ,
Եւ Զարեհու փուզումը առիք տուաւ այս միւսին .
Դու տաքագիր , տունդ աւերակ , օտար երկիր ապաստանած
Զաւակներդ հովին ցրուած , պատճառ չունիս պարծենալու :

* * *

Մերք կը յուզուիս ու կ'արտասուես Հայրենիքի սուրբ կարօ-
տով .

Յիշատակներդ կը խռովեն կեանքիդ ծովը փոքորկայոյց .
Կը նայիս քու փրփուրի պէս ալիքներուդ եւ կը զգաս ալ
Թէ հեռու չէ նաւահանգիստ , որ անայլայլ քեզ կը սպասէ :
Հուսկ ուրեմն հարկ կը սեպես պարտ ու պատշաճ գործ մը ընել
Հայրենիքի սէրէն դրդուած այն որ ինքդ չի գորեցիր .
Գոնէ զակիդ գայն կտակել որ իր կարգին հօրը փոխան
Տեղդ բռնէ դատդ վարէ , ժառանգութեանդ՝ տէրը դառնայ :
Ես չեմ ուզեր բնաւ երբեք զգացումիդ քելին դպչիլ ,
Ըրէ՛ այնպէս , ինչ որ յարմար եւ հեշտալից քեզի կուգայ :
Սակայն քո՛ղ որ նշմարութեան սիրոյն համար քեզի յայտնեմ .
Թէ պարզ լեզուով ատոր կ'ըսեն *այրած սրտի մխիթարանք* :
Բայց սովբեցո՛ւր զաւակներուդ իրենց հօրը մօրը լեզուն .
Եւ Հայ ազգի պատմութիւնը պէտք է գիտնան ի՛նչ ալ ըլլայ .
Մի՛ մի՛ դներ անոնց ներսը քու հին տգեղ կոշտ բարբերէն ,
Մի՛ ներածեր ատելալաւ կուսակցութեան նեղմիտ ոգին :
Ընդհակառակն հարբէ՛ անոնց աչքին առջեւ յարամատը ,
Թո՛ղ որ անոնք սիրեն զիրար եւ շողկապուին սերտ յօդերով .
Եւ չի խառնեն իրենց արին — Հայկեան արիւնն օտարին հետ .
Որ տեսական ըլլայ իրենց միացումը երջանկութեան :
Թէեւ ունինք քերի կողմեր մեր ցեղային բարբերուն մէջ .
Բայց լա՛ւ գիտցիր քէ մեր մէջ կայ յարատեւ սէր , տաքուկ ,
արին .

Եւ բաղդատմամբ ուրիշ ազգաց մեր մէջ քիչ է ապահարգան ,
Մի՛ բաղդատեր մեր օրերու *պատկերներով* ամուսնութեան :

Քիչ ատենէն վարպետը չհաղհեաէ ցած վար կ'ըջնէ ,
Հինը նորէն կը բաժանուի ժամանակի հօլովումով ,
Մեր մէջտեղը թանձր խաւար , մէկզին անոնք , միւսը մենք .
Եւ կ'անջատուինք մենք անոնցմէ հօթանասուն տարուան կեան-
քով :

ՆԵՐՐՈՂ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՍԲ . ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Ախորժալուր է ինձ համար Երգոց Երգը Սողոմոնի ,
Իր քաղցրիկ համով հոտով — սուրբ խորհրդովն եկեղեցւոյ .
Ի՛նչ անուշ են իր շեշտերը , ի՛նչ յանկուցիչ նմանութիւն .
Կարն ու անկապ խօսքերուն մէջ ամբողջ աշխարհ մը կ'ամ-
փովուի :

Սուրբասուրբ Մայր Հայաստանեայց Առաքելոց Եկեղեցի ,
Քեզի արժան երգեր հիւսել ինձ՝ յետնալի՞ս է մնացեր .
Քու սէրդ վեր է ամէն սէրէ եւ Յիսուս է հարսիդ փեսայ .
Ո՛վ աղանձի , ո՛վ սիրելի , հարսերուն մէջ յոյժ գեղեցիկ :

Ես կը սիրեմ ժողովուրդի իրաւունքն ու իր քուէն ,
Ազատ ձայնը , ազատ կամքը ընտրութեան գործերու մէջ .
Զունի ոչ մէկ եկեղեցի քու սիրագեղ մայրական գովք .
Եւ այն գորովն ու զգուանքը որ կը տածես առատաբար :

Եւ իբր մայր՝ իր զաւակաց ունիս օրէնք ու կանոններ ,
Տէրութիւն մ'ես երկրի վրայ , երկրէ երկինք հաղորդակից ,
Ինչպէս որ է մի երկրաւոր իշխանութիւն որ օրէնքով .
Ունի իրեն սպարապետ եւ ստորադաս պաշտօնեաներ :

* * *

Մա՛յր , քու կրած մեծ վերքերը՝ վերքն են նաեւ զաւակներուդ ,
Դու վշտացար , տառապեցար անսիրտ որդւոցդ հալածանքէն .
Իսկ հեք-անոս հուրին , սուրին կուրծքդ տալով դիմադրեցիր ,
Եւ դարերու մէջէն անցար եւ դեռ կ'ապրիս մինչեւ այսօր :

Եւ այն վերքեր, գոր ստացար եւ արիւնը որ փու կողէր
Բոսոր գոյնով ծածկեց մարմինդ, քեզ չափազանց գեղեցկա-
ցուց,

Սիրելի ես, ահա, ո՛վ մայր եւ նգնութիւնդ անըմբեր.
Ազնուացուց քեզ մանաւանդ արեւի ֆան զգեղեցկութիւնդ:

Եւ եղաւ որ անդամատում ալ ունեցար ֆանի մ'անգամ,
ինչպէս ծառ մը, որուն կանաչ ոստը իրմէն կը կտրբեն.
Լացիր յայնժամ աղի արցունք՝ անդամատուած ծառին նման.
Բայց չի պակսեց կենսունակ ոյժդ, մայրութիւնդ մնաց ամփոփ:

Եւ ֆու գոյգ մը ստինքներէդ առատաբուղիս կաք կը ջամբես,
Նոր սերունդներ հասակ կ'առնուն, կը բոլորութիւն շուրջանակի.
Դու կը հրճուիս ու կը ցնծաս անոնց տեսքով, անոնց սիրով.
Եւ կը մոռնաս ֆու երէկի տանջանքներդ տարապայման:

Թէ պատրա՞ստ ես արդեօք հեղ մ'ալ մեծ ու նոր վերք մ'ստա-
նալու.

Պիտի տոկա՞ս մրմուռ ցարին որ քեզ կիսեն անգթաբար.
Հնչէ՛ սէրդ, դարաւո՛ր սէրդ զաւակացդ ի լուր փողոյ,
Քու փեսայիդ բարեխօսէ միութեան եւ սիրոյ համար:

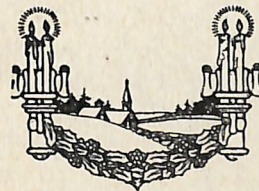
Սէր, միութիւն կը ֆարոգես զաւակացդ միշտ, ամէն օր,
Սէր, միութիւն կ'ուզես ըլլան, եղ ու մեղր անոնց սնունդ.
Դաստիարակ մօր մը նման մի՛շտ կը կրկնես ու կը կրկնես.
Զի դու Սէր ես եւ ծոցիդ մէջ ատելութիւն չես ընդունիր:

Տես ՅՈՎՀ. Բ. ԳԼ. 2-12 Հմր.

Եւ եղաւ որ Փարիսեցի խումբ մը մարդիկ փորձի համար,
Պռոնիկ կին մը յանցանքի մէջ բռնած, բերած էին Տիրոջ,
Որ լսէին անոր վնիռ եւ գտնէին քերի կողմեր,
Եւ իբր քէ իրենք անմեղ՝ մեղաւորին դատն ունէին
Քարկոծելու ըստ Մովսէսի իրենց տրուած օրէնքներուն:
Յիսուս գիտէր անոնց զաղտնիք անոնց սրտին ներքին խորը.

Եւ դառնալով այդ խումբանին կ'ըսէ որ ֆար առնէ, խփէ
իրենցմէ այն որ անմեղ է, յանցանք չունի անձընապէս.
Եւ ինք նստած գետնին վրայ գիր կը գրէր իր մատներով:
Գիր կը գրէր եւ անոնցմէ ամէն մէկը կարդաց իրեն
Գիշերուան գործ, մութին մէջը անցած դարձած խաղափութիւն-
ներ.

Մէկն արուամուլ ու կնկան տէր քողած իր կին ու մուրած,
Մէկը կապուած ուրիշ կնոջ, որ ամուսին ունէր իրեն.
Մէկը դաւեր կը հնարէր այրն սպաննել կնոջ հաշուոյն.
Զի գեղեցիկ էր այս մէկը բոլոր դստերց մէջ Եւայի:
Գիր կը գրէր իր մատներով, ամէն անգամ նոր պատմութիւն.
Անոնց մէկունն ու միւսինն, մինչեւ անոնք մէկիկ մէկիկ
Տեսան իրենց դատակնիք եւ ամօքէն դուրս չուեցին:
Երբ աւարտեց իրեն գործը, աչքը վերցուց տեսաւ կինը
Անոր հարցուց. «Ո՛վ կին, ո՞ւր ես անոնք որ քեզ կը դատէին»
— Տէ՛ր իմ, ով տէ՛ր, ո՛չ ոք մնաց. անոնք բոլոր զիս քողուցին.
«Ապա ուրեմն, ես ալ նոյնպէս պիտ չի դատեմ քեզ այս անգամ,
Դնա՛, ապրիր, Տիրոջ համար, պարկեշտ կեանք մը խաղաղու-
թեամբ»:

ՈՂԲԱՅԵԱԼ ՂԵՒՈՆԴ ԱՐԲԵՊՍ. ԴՈՒՐԵԱՆ

ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹԵՆԷ ՅԵՏՈՅ

Սուրբ Ծննդեան նախօրեակին, Դեկտեմբերի փառն եւ չորս. Տխուր լուրը շրջան ըրաւ *բէտիօյի* կայարանէն. եւ քերթերը յաջորդ առտու տարածեցին մահուան գոյժը Դուրեան Ղեւոնդ Առաջնորդին, սպաննուած տաճարին մէջ: — Նկարագրով ինկա՛ծ մարդիկ եւ անպատկա՛ռ կրօնի դէմ. Չունին ո՛չ սիրտ եւ ո՛չ ալ խիղն. ա՛յս է պատկերն մեր օրերու Անոնֆ՝ որոնք չի գօրեցին հայրենիքի քշմամբին. Տիրոջ ծառան — անգէն մէկը — դաշունահար կը մահացնեն... — Ո՛վ դաւաճան ու նենգաւոր, քաջի չէ այդ փութաբազուկը. Գու օրերդ խաւար կ'ըլլան եւ լոյսը քեզ պիտի մատնէ, եւ ստուերիդ մէջ բողոքով կը հետեւի անմեռ ոգին. եւ քայլերուդ ձայնէն անգամ դու դող կ'ելնես ամէն բայէ: — Տերեւներու սօսափիւնը փութիւնդ կը փսփսայ, Հովը կ'ըլլայ իրեն շունչով փութիւնդ հակառակորդ, Իսկ թէ օրէնքն ու դատաստան մահուան պատիժ քեզ տնօրինեն, Դժոխքին մէջ կայէնին հետ սեւ տանջանքը կ'ըլլայ բաժինդ:

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Գալո՛ց սերունդ, քեզ կը քողում եւ փութաբազուկը դատաստանիդ:

Հայը ըրաւ իր կարելին, կերաւ ծեծը ու կոտորած
Հայրենիքի անկախութեան սիրոյն տուաւ սուղ սուղ կեանքեր
Տարաւ չնչին յաղթանակ ալ ապստամբի իր բազուկով:
— Բայց քշմամբին փութիւնդ վարպետ, փութիւնդ հարպիկ լա-
րախաղաց

Ինքզինք փրկեց եւ ազգերու աչքին առջեւ պատիւ ունի.
Չայն կը յարգէ Ամերիկա. Իսկ Եւրոպան իր ողջ կազմով
Ձեռք կը պարգէ, մոռանալով դեռ երէկի արիւնոտ ձեռքն:
— Բազմազգեան կոխէն վերջ, տասն եւ վեց տարի առաջ,
Դաշնակիցներ քողին Հայը, լուծած մէկ կողմ իր վիճակին.

Եւ ո՛չ միայն իրենց խոստում չի յարգեցին ազնուաբար,
Այլ դաւեցին զայն ուղղակի իրենց գնում շահէն դրդուած:
— Յիշեալ կուէն ծնունդ առաւ Ռուսական նոր վարչաձեւ,
հորհրդային Միութիւնը՝ անակնկալ երկունքի մէջ:
Պատեհ առթէն օգտուելով Հայաստանը՝ Ռուսիոյ մաս,
ինքզինք անկախ տարածայնեց Թաքարին ու Վրացոյն պէս:
— Թէ ի՞նչ նիգով եւ ո՞րքան մեծ գոհողութեան ի փոխարէն,
Պէտք է կարդալ մանրամասն պատմութիւնը այդ օրերու:
Աւա՛ղ, մատաղ իշխանութիւնն, ապրեցաւ լոկ երկու տարի,
Երազի մը պէս կարմատեւ, մե՛ծ երազին հազիւ հասած:
— Այդ մեր ջանքով շահուած դատը դաշնակիցներ նոյնպէս
ֆանչցան

Ծածանեցաւ *Կոազոյնը* չորս մեծերու դրօշակին հետ.
Բազմահմուտ Հայր Ալիշան իր խուզարկու քննութեանց մէջ,
վեր հանած էր նախ քան իր մահն՝ անոր պատկերն ու գոյները
— *Բօլշեւիզմը*, Մարքսի ծնունդ եւ Լէնինի ուժեղ շունչով
Տարածուեցաւ միջոցին մէջ, շուտով հասաւ մինչ Հայաստան
եւ խորշակի ազդեցութեամբ չորքուց հինին գեղն ու դալար
եւ այն օրէն նա կը տիրէ համայնավար իր քեւերով:
— Անկէ ի վեր հորհրդային Հայաստանը կ'ապրի խաղաղ
հորհրդային նոր կարգերով հին գիծերէն շա՛տ շա՛տ տարբեր
Ազգութիւն կամ Ազգայնութիւն մնաց հինին ու անցեալին
եւ բանուորի ճակատային *Քէզը* եղաւ *Համաշխարհ*:
— Կեանքի բան է, հին վարժութիւն ու նորութիւն
կը բաղխուին իրարու դէմ, հինի, նորի կոխ է այն.
Նորը կ'իշխէ երիտասարդ կարշնեղ բազկի իր ուժովը,
Հինը տակաւ տեղի կուտայ սեւ տառերով ճակատագրին:
— Թէ վաղը ի՞նչ պիտի բերէ, անշուշտ մեզմէ ոչ ոք գիտէ
Բայց քէ տեւէ նոր վարչաձեւ դեռ մէկ քանի տարի եւս.
Ա՛յ հայկական հարցին շուրջը ճակատ պարգած հին ասպետներ
Շատերու պէս տեղի պիտի տան նոր երեւցող կարգ ու սարքին:
— Դեռ քանի մը տարի առաջ Դուրեան օրհնած էր *Կոազոյնն*
Յարգանք ունէր անոր հանդէպ իր անձնական բացատրութեամբ
Բայց քէ վերջերս կը համակուի հայրենասէր զգացումով,

Պիտի ներե՞ս որ դաշունեն, պիտի ներե՞ս մահապատժին:
— Ամէն բերան կ'արտայայտուի քէ ոնիրը անհատի չէ,
Այլ մասնաւոր խմբակի գործ, մեծ խնամքով կազմակերպուած
Եւ ո՛վ գիտէ կրնայ ըլլալ որ սպաննողն հողոյրած է,
Իր ձեռնուր ընկերներու շրջապատի օղակէն դուրս:
— Ամբաստանուած ուրք անձերը բոլորն ալ Դաշնակցական
բանտին մէջը իրենց համար վերջին խօսքին քող սպասեն
Զեմ ներեր ինձ դատել, վնոել. նախ քան դատը ու դատաստան
Մարգարէ չեմ եւ ո՛չ գուշակ. ժամանակի կը կարօտի
— Բայց Դուրեանի հակառակորդ կուսակցութիւնն էր Դաշնակը
Որ իր մամլով եւ իր բեմով կը պայքարէր նիշտ վեց ամիս,
Դրօշակի բանավէճով մեր գաղութէն մարմին առին
Երկու հատուած եւ երկնդի Ազգային գոյգ ժողովները:
— Եւ ո՛վ զարմանք, գոհին առջեւ դեռ կիրքերը նոյնչափ վառ
են.

Կան տակաւին անկիրք մարդիկ հայհոյութեան սլաքներով,
Մարդ կը յուսայ տեսնել քիչ մը պարկեշտ լեզուով քաղաքացի
Եւ ցաւակից խօսակիցներ, գոնէ ըլլա՛ր կեղծիքի տակ:
— Ո՛վ Հայ ազգի ապագայ մարդ, դեռ չի ֆանչցար Դուրեանին
անձ.

Դուրեաններու գերդաստանէն յաղթ ու լեցուն իր հասակով
վեց ոտք բարձր եւ վայելուչ դէմքով տեսնով եւ պատուաբեր
Հայ անունին ու հայ ցեղին, ահա՛ ինչ որ արտաքինը:
— Աւա՛ղ կ'ողբամ, հատ մ'ալ ինկաւ հին դարացի ժառանգներէն
Մէկն Արմաշու Դարեւանքին մեր մէջ ապրող մշակներէն.
Ասող մ'ալ ինկաւ հայ երկինքի լուսաճառանչ կամարէն վար,
Դեռ վաղածամ շող արձակեց — ասուպի պէս անշայտացաւ:
— Ես կը գրեմ, ինչ որ գիտեմ եւ քերքերէն քաղուած ունիմ
ինքզ. դատէ եւ դու վնոէ, ներելի՞ էր մահապատիժ,
Կղերի մը իր գգեստով եկեղեցւոյ բեմին առջեւ.
Զի վար առաւ Կոազոյնը ըստ որոշման յանձնախումբին:
— Կամ ըսենք քէ էջմիածնի հրահանգին կը հետեւէր.
Այլոց խօսքով վերջին տարին համակիր էր Հայաստանի,
Մարդ ազատ չէ՞ քաղաքացւոյ իր տեսակէտը ունենալ

Մարդ ազատ չէ՞ համոզումով իրեն խղիւն ձայնին անսալ :
 — Ինչ գործոն դեր ունի Հայը հեռուն նստած հայրենիքին :
 Ի՞նչ է կոչումն հայ գաղութին հիւրասիրուած երկրի մը մէջ
 Մա՞յր երկիրը թէ գաղութը պէտք է վարէ Հայրենիքը
 Ըսէ՛ք խնդրեմ ի՞նչ է ուրեմն մեր յարուցած փոքորիկը :
 — Յիսուն տարու եւ դեռ կանուխ կեանքը իրմէն կը փրցնեն :
 Ունի մայր մը, երկու քոյրեր Պօլիսի մէջ սեւեր հագած :
 Հոս ալ շատ են լացող մայրեր եւ աղջիկներ հայ տնէն ներս :
 Եւ վրէժի ոգով լեցուած դատ կը վարեն իրենք անձամբ :
 — Թէ աթոռը դատաւորին մէկ գրաւուէր այս կիներէն,
 Երկրիս վրայ Դաշնակցական անհատ մ'անգամ պիտի չ'ապրէր
 Այնքան բռնուն է սուր պայքարը երկու բաժին այս գաղութին,
 Որուն չի կայ համբերութիւն սպասելու արդարութեան :

ՄԻԱՑԵԱԼ ՃԱԿԱՏ

— Արդէն գծուած այս գաղութի կեանքը եղաւ շիտակ դժոխք :
 Մէկ կողմը կայ Ռամկավար, Համայնավար ինչպէս Հօկը
 Որ միացեալ մեծ նակատով ուզմի դիրք են բռնած անհաշտ :
 Միւս կողմն ալ Դաշնակցութիւնն՝ ինքնապաստան վիճակի մէջ :
 — Այս երկուքին վրայ բարդէ ստուար թիւը չէզոք տարրին,
 Որոնց մէջ կան մոլի անձեր աւելի քան կուսակցականն :
 Որոնք այսպէս եւ թէ այնպէս նծարին մէջ կը ծանրանան :
 Քիչ են բառին իմաստովը չէզոք կոչուած լուրջ խորհողներ :
 — Թերթով, բեմով ընդհարումի կուռ քարոզներ կը հռչակուին
 Չի շաղախուի եւ չի խօսի Դաշնակցական անհատի հետ
 Եւ չլլայ թէ մէկը կարդար «Հայրենիք» թերթն այնուհետեւ
 Եւ բացարձակ կռիւ մղել ամէն մարդի մէջ անխորի :
 — Ես չեմ կրնար մէկիկ մէկիկ թուել ծեծերն ու մատնութիւն :
 Դատաւորներ գրադած են Հայոց խնդրով ամենուրեք :
 Բարի ու սերտ դրացնութիւն չի կայ այլեւս երկրի վրայ
 Ընդհատուած են սովորական բարեւն ու Աստծու բարին :
 — Երկու դպրոց եւ անջատուած եկեղեցի ու պաշտօնեայ
 Քիչ մնար որ Աստուածութիւնն ալ երկուքի բաժանէին

Ի՞նչ օրերու արժանացանք, ի՞նչ սեւ ամօք հայ անունին :
 Թող թշնամին ուրախանայ Հայը իր մէջ բաժանուած է :
 — Դէ՛հ, լսեցէ՛ք արար աշխարհ, Հայը գիտէ դաշոյն բռնել
 Եւ գայն անգէն իր կղերին կողը մլխել նարպիկ կերպով
 Գուցէ վախկոտ եղած ըլլայ իր դարաւոր թշնամույն դէմ,
 Մինչ մրցանիշ կրնայ խել իրար գիրար ջարդելու մէջ :
 — Սիրոյ փոխան ատելութիւն, խաղաղութեան տեղ քէնը հին
 Ասիական անխառն ապրանք կ'արտադրեն սեւ թոյնի պէս
 Չեղաւ օր մը չեղաւ բնաւ որ պաղարիւն իրարու հետ
 Բանակցէին մարդավայել հասարակաց շահուն համար : (*)

ԳԱՅԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆ

Շատ դժուար է, անտանելի ըլլալու չափ նոյն իսկ դժուար
 Տեսնել մէկը արծաթապաշտ՝ ընկերվարի կեղծ շաղկիւղ...
 Ո՛հ, ծիծաղի՞ր թէ գայրանալ նշմարելով վատը յանկարծ
 Մարտիկներու շարքերուն մէջ որ չի կրնար հաւ իսկ մորթել...
 Եւ կամ մէկը յո՛յժ բռնակալ Ռամկավարի հովեր առած...
 Երբ կը նստեն ու կը պարծին, դու կը տեսնես ներքին մարդը
 Կեղծիքի տակ՝ նոցիմ հաշուով գազանէն ալ ցած ու վատթար,
 Համբերութիւն, ո՞ւր մնացիր, ե՛կ, այցելէ՛ մեղաւորիս :

ՄՏՔԻ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ

Սրտով մաքուր անկեղծ մարդը իր տեղն ունի արեւին տակ,
 Քաղաքական հողի վրայ ո՛ր եւ իցէ իր հաւատով :
 Անոր առջեւ կը խոնարհիմ ու կը յարգեմ գայն իբր մարդ,
 Առանց երբեք նկատելու իր հայեացքը ինձմէն տարբեր
 — Հո՛ս է, ահա, ազատ միտքը, որ կը ներէ իր ընկերին
 Անոր տալով իրաւունքը ե՛ւ ապրելու ե՛ւ գործելու,
 Կայէնիմն է չար նախանձը բռնակա՛լ ու եղբայրասպան,
 Որ զլացաւ հարազատին անմեղ կեանքը իրմէն անկախ :
 Մարդու խառնուրդ կը տարբերի իր ընկերէն սովորաբար :

(*) Ազգ. Միութիւնը բացառութիւն է որ շատ կարճ ապրեցաւ :

Ինչպէս կազմով՝ արտաքինը, որ նման չէ ուրիշներուն,
 Մէկը մտնով, միւսը ուժով գերադաս է ու օժտուած,
 Մէկը խաղաղ, միւսը յանդուգն, մէկը տրտում, միւսը գուարթ:
 — Հոգիները նոյնպէս ունին իրենց քռիչքն եւ ուղղութիւն.
 Կան քռիչքներ որ են վերին եւ կան ալ որ ստորին են,
 Կա՛յ վեհ հոգի եւ կայ գճուճ. կայ ազնիւր եւ անազնիւ:
 Կարելի չէ ամէնն ալ նոյն ուղիով պարտադրել:
 — Խառնուրդներէ կազմուած է մեր գեղեցիկ տիեզերքը.
 Մէկը միւսին լրացուցիչ եւ կամ մասնիկ իր կոչումով.
 Ինչո՞ւ կարծել, որ այր ու կին ճիշդ իրարու նման խորհին.
 Կամ սպառնալ ուրիշներուն որ քու կամփիդ հպատակին:
 — Պատեհ առթիւ մէկ հատ խենթը ժողովուրդը ամբողջ կ'արժէ
 եւ իր նարպիկ խաղը կուտայ առաջնորդի հանգամանքը.
 Շա՛տ են դէպքեր, շատ են փորձանք, որ լուծումով կը տար-
 քերին.

Եւ համայնքը ունի իր մէջ տեսակները գործածութեան:
 — Տեսակէտի տարբերութիւն միշտ եղեր է եւ պիտ ըլլայ.
 Ազատ խօսքի, գաղափարի մաքառումը՝ իրաւունքն է.
 Կրնա՞ս լեզուով ու հանճարով համոզել զիս հազա՛ր բարի,
 Բայց բռնութիւն եւ կամ ոնիր բնա՛ւ երբեք չեմ ներեր:
 — Կարդա՛ գիրքերն ու պատմութիւն, հասկցի՛ր քէ որն է ազդու
 Սուր սուսե՛րը քէ ոչ լեզուն, որ կը շինէ ու կը քանդէ
 եւ մինչեւ իսկ բռնակալը ունի քիկունք ու համախոհ,
 Զի իր ուժին հետ միասին կը գործածէ իր լեզուն ալ:
 Կարդա՛ գրքերն ու պատմութիւն, հասկցի՛ր քէ որն է լաւը.
 Կարդա՛ ազգիդ պատմութիւնը եւ անցեալէն քեզի դաս առ.
 Սովորի՛ր չըլլալ ծառ ու մուրի յամառ գլուխ ու ծայրայեղ.
 Սովորի՛ր քէ ի՛նչ է սահմանը ազատամիտ ազգասէրին:

ՍՈՒԱԿ ԵՒ ՎԱՆԴԱԿ

Փոխարեքարար Առնուած

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԵՌԱԳՈՅՆԻՆ ՏԵՂ

Ժամանակը ի՛նչքան անգութ ու անխնայ կը գլորուի.
 Շարժուելով յառաջ յառաջ դէպի նոր նոր կայարաններ.
 Այն մէկը որ յետ կը մնայ անցաւորներ կ'ըսեն *անցեալ*.
 Իսկ եկածը *ներկայ* բառով կը բաժնուի մեծ անցեալէն:

Ինչ որ կ'անցնի, ունի իր մէջ կեանքի բաժին յիշատակ մը,
 Որով մեր սիրտն ու մեր ներքին զգացումը շաղկապուած են.
 Եթէ նոյն իսկ դառն ըլլար ու դժուարին այդ մէկ մասը,
 Անասելի քաղցրութիւն մ'ունի իր մէջ մահկանացուիս:

Ո՞ւր ես սոխակ, ձայնիդ մեռնիմ, վանդակդ կայ ու դու չի կաս,
 Այն վանդակը, որուն մէջը անուշ երգեր կը հիւսէիր.
 Դու մեկնեցար, չի կաս այլեւս, բայց քու քաղցր յիշատակդ
 Կ'արձագանգէ մեր սրտին մէջ, կը մորմոքէ մեր էութիւն:

Ո՛հ, մէկ անգամ պահը կ'ապրինք, մինչդեռ անոր յիշատակը
 Հազար անգամ կը լացնէ իր անողով խիթերուն մէջ.
 Հազար անգամ կը չարչրկէ մեր մարդկային տկարութիւն.
 Որուն առջեւ փղձկելէ զատ ուրիշ միջոց չունինք այլեւս:

Սոխակ, խօսնակ, որ լուծ ես քու մեղանոյշ քաղցր տաղերդ
 Դեռ պիտ ցնցե՞ս մեր մարմնեղէն խեղճ սրտերը այսուհետեւ.
 Քու վանդակդ — անշունչ մարմին, Մոռոքի պէս արիւն խմեց,
 Եւ իր հանդէպ փափուկ սրտեր ապառաժի պէս խստացուց:

Քանի՛ անգամ որ զայն տեսնեմք ու քեզ յիշեմք մեր կեանքին
 մէջ,

Այնչա՛փ անգամ պիտի յիշեմք նաեւ անձը գոհաբերուած.
 Որչափ ատեն որ մորմոքինք յիշատակովդ երանութեան,
 Նոյնչափ ատեն պիտի ատենք սուր դաշոյնին անգութ երախ:

Պատմութիւնը իր անողորմ ձեռքով ահա կ'արձանագրէ
եւ մեր դարու էջին վրայ տողը տողին կը դրոշմուի.
Անցնող դարեր չեն կարենար այս յարակից դէպքը ջնջել.
Այս սեւ մուրը պիտի մնայ ամանակի էջին վրայ:

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԳԵՐԱՆՈՒՄՆԵՐ

Այս ալ նոր ձեւ հալածանքի փառերորդ դարուն համար,
կը հալածեն դաշնակցական եւ համակիր միանգամայն.
կը հալածեն նաեւ մէկը, որ չէզոք է իրեն դիրքով.
Եւ չի կրնար իր գգացման ու իր խղճին դէմ ընթանալ:

Երկրիս վրայ կենդանիներ կան որ կ'ապրին ծովերու մէջ.
Եւ կան ալ որ ընդհակառակն ցամաքային են կենցաղով.
Կան ոմանք ալ որ ցամաքի եւ թէ ծովու մէջը կ'ապրին.
Տուէք ինծի մաքուր օդին ազատ թռիչքն ու կենցաղը:

Թշուա՛ն հայ ազգ որ չես գիտեր սիրել զիրար, այդ քու մեղքդ է
Ո՛չ ալ գիտես ստելու ձեւը՝ ա՛յս յանցանք է մոլորութեան.
Ես չեմ ըսեր որ լուռ մնաս ֆաշայեան մարդասպանը.
Բայց իցի՛ւ թէ հասկնայիր թէ այդ մարդով դէպ ո՞ւր կ'երթաս:

Հալածանքը տարածանք է բարոյական իր իմաստով.
Դու հալածէ իսկ անոնք ալ իրենց անձը թող պաշտպանեն:
Սպառնալիք ու ծայրայեղ յարձակումներ. բնական է.
Անոնց կուտան ամէն հնարք իրենց զիրենց պաշտպանելու:

Դու պատուիրէ «Հայրենիքի» դէմ պայքարիլ քու այդ խելովով
կը տարածես ընդհակառակն քու կիրքերուդ ի գայրացումն.
Դուն չես կրնար, խելօքիկս, բուժով, հովով կրակ մարել.
Կայ մարելու շիտակ կերպը, գոր չես գիտեր կամ չես ուզեր:

Մարմնոյն վրայ փութիւնը դարմանելու կերպը խորհիր,
վէրքը միայն պէտք է տալել, ոչ թէ մարդուն ողջ մարմինը.
Միջոցները սպաննելու համար դեղեր, միջոցներ կան.
Ներքիլ չէ մեծ մարդկային զանգուած մը միջոցով կոշիլ:

Արդ՝ երբ որ գայն ֆինադատես ըլլայ բեմով թէ մամուլով,
Զգո՛յժ եղիր որ չըլլայ թէ իրար խառնես բոլոր գործերն.
Եւ թէ՛ բարի եւ կամ թէ չար պէտք է գիտնալ զանազանել.
Զըլլայ մէկը գայթակղի ունկնդրող ժողովուրդէն:

Եթէ տղու մ'առջեւ պէտք է գոյժ ըլլալ թէ չի խաբուիր.
Հապա որքա՛ն մեծերու հետ պարտաւոր ես վերաբերիլ.
Որ չըլլայ թէ մէկը յանկարծ ապստամբի ու սրտմտի.
Քու մէջ բերած փաստերուդ մէջ, քեզ գտնելով անհաւասար

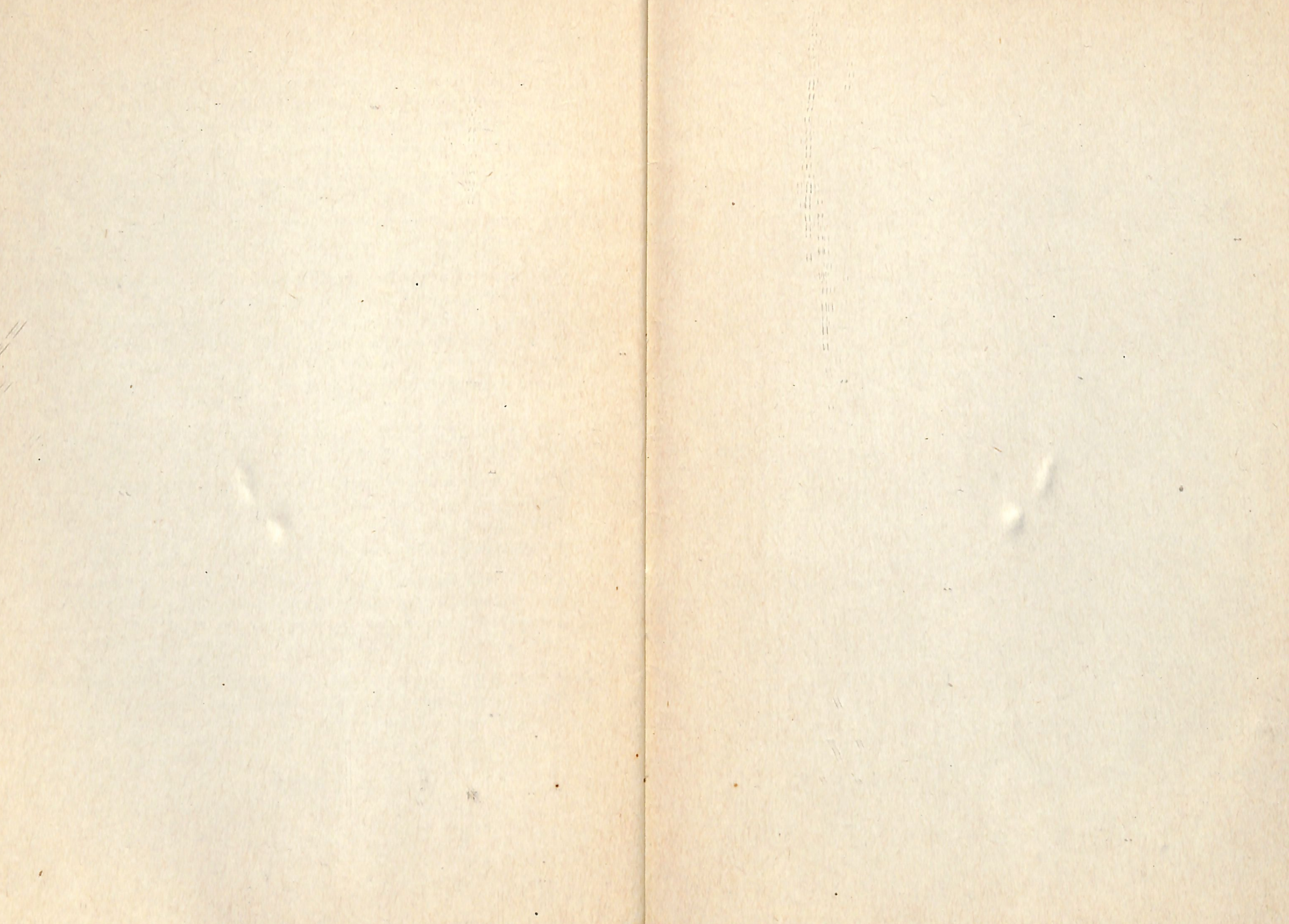
Ծայրայեղ են ու չափազանց մեր վարմունքն ու հայեցողութիւն.
Քրիստոնէի գործ չէ նոյն իսկ այդօրինակ հալածանք մը.
Նկատելով նամանաւանդ թէ մեր մէջ կան կղերներ ալ.
Որ վառուած են ատելութեամբ իրենց հօտին մէկ մասին դէմ:
Այս վարմունքը կը վնասէ մեր ազգային գոյացութեան
Ուրիշ խօսքով մենք մեր անուան ու մեր պատուոյն կը մեղան-
չենք.

Տարիներու մեր վաստակած քիչ համբաւն ու արժանիքը,
Մէկ սխալով, մէկ անգամէն, մէկ հարուածով կը փլցնենք:

Ինծի հաշտ չէ փաստաբանի, դատաբանի դուռը իյնալ.
Եթէ պէտք էր հալածանք, պէտք էր ըլլար լռիկ, մնջիկ,
Բարոյական հողի վրայ, ազատ խօսքի ու գրչի գործ
Որ պատշաճ է ֆաղափակիրք երկրի մը մէջ ապրող մարդու:

Ընտանեկան պակաս կողմդ օտարներուն եթէ յայտնես,
Քու անձնական արժանիքէն խոշոր մաս մը գեղչած կ'ըլլաս.
Օտարները կասկածանքով կը մօտենան քեզ անկէ ետք:
Յիշէ՛ որ դու կը պատկանիս հայ համայնքի ընտանիքին:

Ի՞նչ որ չըրաւ մեր թշնամին, մենք գայն ըրինք գիտակցաբար,
Եւ մեր ազգին դատին հանդէպ մեղանչելով մեղանչեցինք
Զունինք այլեւս բարեկամներ, եղածներն ալ մեզ կը լինեն:
Հաւատացէ՛ք, մեր հայրերը մեզնէ ադէկ մարդիկ էին:

500

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0755650

